

Dünyanın ilk qadın yazarları

Qadının ictimai həyatdakı rolu, vəzifələri, tarixin ona həvalə etdiyi missiyalar kişilərə nisbətən olduqca gec formalaşmışdır. Lakin bunun səbəbini qadının bacarıqsızlığı və istedadsızlığında aramaqdansa, cəmiyyət tərəfindən ona layiq görülən, boyuna biçilən mövqedə axtarmaq lazımdır - qadının cəmiyyətdəki mövqeyinin möhkəmlənməsi uzunsürən və əziyyətli bir proses olmuşdur. Qadının ədəbiyyata böyük anlamda gəlişi olduqca gec baş verdiyi səbəbindəndir ki, qadın ədəbiyyatının tarixinə nəzər saldıqda uzaq keçmiş və zəngin tarixlə qarşılaşma bilmirik.

Müasir dövrdə gender məsələləri hələ də problem olaraq qalsa da, əsrlər öncə qadının hüquq və səlahiyyətləri mövzusunda vəziyyət daha ürəkaçırdı idi. Orta əsrlərdə Avropanın ali və orta sinfə mənsub cəmiyyətlərində kişilər qadınların hətta ev işləri ilə məşğul olmasını da lazımsız bir şey hesab edirdi; onların nə fiziki, nə də zehni əməyinə gərək yox idi. Qadın yalnız baxımlı olmalı, bəzənib-düzənib cəmiyyət arasına çıxarkən ailəsinə mənsub olduğu kişinin fəxarət yeri olmalıydı. Belədə qadınların cansız manekədən heç bir fərqi yox idi. Yaradıcı qabiliyyətə malik, istedad və savad sahibi olan qadınlar isə özlərini təsdiq etmək üçün çox vaxt xeyli əziyyət çəkməli olurdular. Lakin bu ağır işin zəhmətinə qatlanmağa hər bir qadının gücü yetmədiyindən, onların bir qismi cəmiyyətdən qaçaraq monastıra sığınır, kimisi durumu ilə barışır, kimisi dözə bilməyib intihar yolunu seçirdi. Mübarizə apararaq yüksək mövqə qazanmağı bacaran qadınlar isə öz dövründə necə qarşılanmasından asılı olmayaraq, imzasını tarixə yazdırmağı bacarmışlar.

V yazı

Rus ədəbiyyatında da qadınlar yaradıcı fəaliyyətlə xeyli gec - təxminən XVIII əsrin sonları, XIX əsrin əvvəllərindən məşğul olmağa başlamışlar. 1769-cu ilin mayından 1970-ci ilin aprelinə qədərki qısa müddət ərzində fəaliyyət göstərən "Truten", 1772-1773-cü illər arasında işıq üzü görün "Jivopisets" satirik jurnallarının redaktoru N.Novikov pis, yaxşı ayrıntısı aparmadan həmin dövrdə qadınlar tərəfindən yazılan bütün mətnləri, tərcümələri öz dərgisində çap edirdi. Bunun əsas səbəblərindən biri qadınları maarifləndirmə məqsədilə yazı-pozuya cəlb etmək idisə, ikinci səbəb həmin dövrdə imperiyanın başında qadının - II Yekaterinanın durması idi. Bu dövrdə yazar və tərcüməçilər sadə xalq arasından çıxan qadınlar deyil, əsilzadə xanımları idi. Ən çox çap olunanlar arasında knyaginya Y.R.Daşkova, A.F.Rjevskaya, A.İ.Velyaşova-Volntsevanın adını çəkmək olar. Lakin əsərlərini ilk dəfə çap etdirən rus qadın yazarı Yekaterina Aleksandrovnə Knyajnina hesab olunur.

O, XVIII əsr Rusiya ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən biri, ilk rus teatrının repertuar yaradıcısı, "rus teatrının atası" adlandırılan, onlarla faciə, komediya və libretto müəllifi olan Aleksandr Sumarokovun qızıdır. 1747-ci ildə Sankt-Peterburqda anadan olub. Ev təhsili alıb; atası ona oxumaq, yazmaq və qrammatikanı öyrədir. Lakin deyilənə görə, qızının şeir yazmaq həvəsini atası o qədər də yaxşı qarşılamayıb. Xüsusilə, şeirdə qadın hissələrinin ifadəsini xoş qarşılamadığından qızına məsləhət görüb ki, duyğularını kişi obrazın dilindən ifadə etsin. Özünün redaktoru olduğu "Trudolyubivaya pçela" satirik jurnalında qızının öz ad və soyadı ilə ("Katerina Sumarokova") çap etdiyi "Elegiya"sında da hissələr kişi dilindən ifadə olunur.

Yekaterina Aleksandrovnə 22 yaşında dramaturq Y.B.Knyajnin ilə ailə qurur və gələcəyin iki bacarıqlı hərbiçisini dünyaya gətirir. O, 1797-ci ildə dünyasını dəyişir və doğma şəhərinə dəfn olunur. Y.A.Knyajninin yaradıcılığı haqqında geniş məlumat yoxdur. Baxmayaraq ki, əvvəlki illərdə bəzi tədqiqatçılar atasının bir neçə şeirini onun adı ilə qələmə ver-

Rus ədəbiyyatında qadın yaradıcılığının təşəkkülü

mişlər, lakin sonrakı tədqiqatlar sübut etmişdir ki, Yekaterinanın məhsuldar bir yaradıcılığı ya olmamış, olmuşsa da, dövrümüzə gəlib çatmamışdır. Hər halda, o, Rusiyada əsəri çap olunan ilk qadın yazar kimi tarixə düşmüşdür.

Onun müasiri Yekaterina Romanovna Daşkova (1743-1810) Rusiya maarifçiliyinin görkəmli nümayəndəsi, Rusiya Akademiyasının sütunlarından biri olmuş, siyasətlə, eyni zamanda, ədəbiyyatla məşğul olmuşdur. Əvvəllər gələcək imperatritsa II Yekaterina ilə rəfiqə olan Yekaterina Romanovnanın ən böyük arzularından biri rus dilini Avropa dilləri arasında ən yüksək səviyyəyə qaldırmaq idi. Rəfiqəsi hakimiyyətə gələndən sonra onu Peterburq Elmlər Akademiyasında direktor vəzifəsinə təyin etmişdir (1783). Beləliklə, Y.R.Vorontsova-Daşkova dünyada Elmlər akademiyasına rəhbərlik edən ilk qadın kimi tarixə düşür. Elm sahəsində həyata keçirdiyi sanballı layihələrdən əlavə, o həm də yaradıcılıqla məşğul olur, rus və fransız dillərində şeirlər yazır, tərcümələr edirdi. O, II Yekaterinanın istəyi ilə Ermitaj teatrı üçün "Toisikov, yaxud xaraktersiz insan" komediyasını və "Fabianın toyu" dramını yazmışdır.

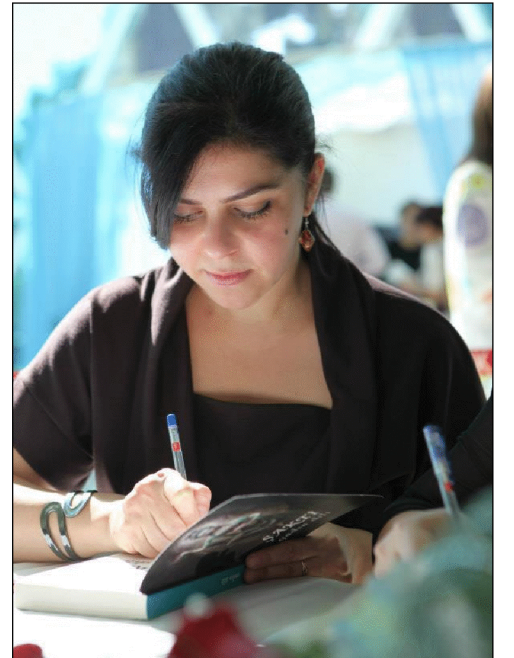
Daşkovanın memuarları o dövrün tarixi, 1762-ci il çevrilişi, saray çekişmələri haqqında xeyli maraqlı məlumat verir. Memuarlarda müəllif xüsusi obyektivliyi ilə seçilməyə də, bu əsərlər həm ədəbi yaradıcılıq nümunəsi, həm də tarixi fakt kimi böyük maraq doğurur. Memuarlar 1840-cı ildə ilk dəfə xanım Vilmot tərəfindən tərcümə edilərək ingilis dilində nəşr olunmuşdur. Daha çox siyasi və elmi fəaliyyəti ilə tarixdə qalan Yekaterina Vorontsova-Daşkovanın şeir yaradıcılığı xüsusi diqqət cəlb etməmişdir.

XVIII əsrdə Y.V.Xeraskova, Y.S.Urusova, K.A.Menşikova kimi nəsr, poeziya və dramaturgiya sahəsində qələmini sınayan qadın müəlliflərin sayı artmaqda idi. Lakin onlar xüsusi çəkisi olan, tarixdə iz qoyan əsərlər yazmamış,

daha çox kişi yaradıcılığını təqlid etmişlər. İngilis-amerikan feminist tənqidinin əsasını qoyanlardan biri - Eleyv Şouolter qeyd edir ki, patriarxal normaların hakim olduğu dünyada qadın ədəbiyyatı 3 mərhələdən keçir: 1) kişi standartlarının imitasiyası 2) protest fazası və 3) özünü-təsdiq fazası. Rus ədəbiyyatında qadın ədəbiyyatının təşəkkül tarixini izlərkən bu fikirlərin müəllifi ilə razılaşmaq olmur. Çünki həqiqətən, onlar yeniliklərlə diqqət cəlb etmir, yalnız oxuduqlarının zəif kopyasını çıxarırdılar. Bu xüsusiyyət, demək olar ki, XIX əsrə qədər davam edir. Əsrin əvvəllərindən etibarən nəinki yetkin qadın yazarların, hətta 13-14 yaşlı yeniyetmə qızların belə, əsərlərini çap etdirə bildiyi onlarla dərgi işıq üzü görünür. Bunun səbəbi az-çox yaradıcı istedadı olan qızların ailəsinin jurnalların verdiyi qonorarın marağında olması idi.

Belə yazarlardan biri Mariya İzvekovalı idi. Onun həyatı və yaradıcılığı ilə bağlı geniş məlumat olmasa da, bəllidir ki, təxminən 1789-cu ildə Sankt-Peterburqda anadan olub. Bir neçə patriotik şeirin, "Alfons və Florestini" adlı dramın və "Milena, yaxud genişürəkliyin nadir nümunəsi", "Emiliya, yaxud düşüncəsiz sevginin kədərli nəticələri", "Hiyləgərlik və qəddarlıq üzərində qələbə çalan xeyirxahlıq" kimi bir neçə romanın müəllifidir. Bu sentimental, avanyura və macərə dolu, hətta nağılvari adlandırılacaq biləcəyimiz romanları Mariya 15-20 yaşları arasında yazıb. Adlarından da göründüyü kimi, bu əsərlərdən yüksək sənət nümunəsi gözləməyə dəyməz. Buna baxmayaraq, M.İzvekova rus ədəbiyyatında ilk qadın romançı kimi tarixə düşüb. O, öz əsərlərini xeyirxahlığın carçısı hesab edirdi və romanlarının uğurlu alındığına inanırdı.

XIX əsrin ilk yarısında qadın yazarlar daha çox poeziya sahəsində uğurlu mətnlər yazırdılar. Onlar arasında Karolina Pavlova, Zinaida Volkonskaya, Yevdokiya Rastopçinanın adını çəkmək olar. Sonuncusu şeirlərlə yanaşı, dramlar və

Mətanət VAHİD

nəsr əsərləri də yazır, tərcümələr edirdi. Lakin onun nəsr poeziyası qədər uğurlu alınmırdı. Qrafinya Rastopçina "D-a" imzasıyla "Şimal çiçəkləri" almanaxında çap olunmuş ilk şeirdən ("Talisman" - 1831) başlayaraq, yaradıcılığı boyunca kişi və qadın bərabərliyi mövzusu qabartmışdır. 1840-cı ildə yazdığı "Qadınlar necə yazmalıdır?" şeirini isə onun yaradıcılıq manifesti hesab edirlər. Ona yaradıcılığında dövrün A.S.Puşkin, Y.M.Lermontov, V.A.Jukovskiy kimi məşhur yazar və tənqidçiləri dəstək olmuş, F.İ.Tyutçev, N.P.Oqaryov, L.A.Mey şeirlər həsr etmişlər. Romantizm ənənələri ilə yazıb-yaradan Y.Rastopçina ədəbiyyat tarixində daha çox ictimai motivli şeirləri ilə qalsa da, "onun yaradıcılığı rus ədəbiyyatı üçün etiraf edən qadın ruhu mövzusu açdı və sələfləri sonradan bu yolu davam etdirdilər" (A.N.Mezetseva)

Karolina Karlovna Pavlova (1807-1893) ixtisasca həkim olmasına, fizika və kimyanı tədris etməsinə baxmayaraq, ədəbiyyatı da çox gözəl bilirdi. Əvvəllər Puşkinin şeirlərini fransız və alman dilinə tərcümə edən K.Pavlova sonralar özü də bu dillərdə şeirlər yazmağa başladı. Karolina polşalı şair Adam Mistkeviçlə tanışlansa da, bir müddət sonra ayrılırlar və qadın bu ayrılığı ömrü boyunca unuda bilmir; hətta yaşlandıqdan sonra belə, keçmiş sevgilisinə olan hissələrini sətirlərə köçürür.

Xüsusən, XIX əsrin 40-cı illəri K.Pavlova üçün yaradıcılıq baxımından məhsuldar olmuşdur - o, çox və keyfiyyətli yazırdı. Demək olar ki, bütün almanax və jurnallarda əsərləri çap olunurdu. O, senzuranın qadağan etdiyi "Trianda söhbət" poemasını özünün ən yaxşı əsəri hesab edirdi. 1848-ci ildə K.Pavlovanın nəsr və şeirlə yazdığı "İkili həyat" romanı çap olundu. Ailəsindəki uğursuzluqlar və başına gələn bədbəxtliklər səbəbi ilə o, Rusiyanı həmişəlik tərk edib Avropaya mühacirət etdi.

Dövrün tənqidçiləri qadın yaradıcılığına dırnaqarası və ikinci dərəcəli sənət kimi yanaşsalar da, Y.Rastopçina və K.Pavlova qadın üçün yeni hesab olunan mədəni statusa - "peşəkar yazar qadın" statusuna sahibləndilər. Ardınca isə "gümüş dövrü" gəlirdi və həmin dövrdə rus ədəbiyyatının ən yaxşı qadın sənətkarları yetişəcəkdi.